

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

AN INTRODUCTION TO ARAB POETICS

Adonis, An Introduction to Arab Poetics
(London: Saqi Books, 1990)

Değerlendiren / Reviewed by

MEHMET KÖKLÜDAĞ

[Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Arap Dili ve Belagatı ABD.
Res. Asst., Ondokuz Mayıs University Faculty of Divinity,
Department of Arabic Language and Rhetoric
mehmet.kokludag@omu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8992-6560>]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 1 Ekim/October 2019
Kabul Tarihi / Accepted: 7 Aralık/December 2019
Yayın Tarihi / Published: 16 Aralık/December 2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December
Yıl / Year: 2019 *Sayı – Issue:* 47 *Sayfa / Pages:* 599-604

Atf/Cite as: Köklüdağ, Mehmet. “An Introduction to Arab Poetics, yazar Adonis (Kitap Değerlendirmesi) – Review of An Introduction to Arab Poetics, by Adonis.” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity* 47 (Aralık-December 2019): 599-604. <https://doi.org/10.17120/omuifd.627379>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Editör Kurulu tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
/ This article has been reviewed by Editorial Board and scanned via a plagiarism software.
<http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey All rights reserved.

Adonis, An Introduction to Arab Poetics
(London: Saqi Books, 1990)

Arap Poetikasına Giriş/ An Introduction to Arab Poetics adıyla yayımlanan eser, Adonis müstear ismiyle tanınan Ali Ahmed Said İsber tarafından 1984’de Paris Collége de Franceda verilen dört konferans esas alınarak kaleme alınmıştır. Kitapta, Cahiliye döneminin sözlü kültürü, Arap şiiri ve Kur’an ilişkisi, şiir ve düşünce irtibatı ve modern Batı kültürünün Arap poetik geleneğine etkisi tahlil edilmiştir.

Adonis, 1950-60’ların Arap dünyasında, özellikle üniversiteler ve diğer eğitim kurumlarında hakim olan işlevselci şiir kritiği yaklaşımının, şiir yargısını yarı-organik bir hale dönüştürdüğünü ifade eder. Bu durum şiirin hariçten bir fenomen olarak görülmesine ve katı bir çerçevenin içine hapsedilmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Arap şiiri diğer şiir kültürleriyle ortak noktası kalmayan bir surete bürünmüştür. Adonis, bu işlevselci yaklaşımdan etkilenmemek için, Arap şiir metinlerini, antik yada modern her hangi bir kritiği referans almaksızın on yıl boyunca okuduğunu, bu okuma neticesinde yaygın şiir yorumlarının bütünüyle güç yapısına ve bu güç yapısının da dini kurumlara dayandığı sonucuna ulaşır. Buradan hareketle Arap şiirinin kendine has yaratıcı vizyonunun, şiirin diğer kültürlerle ilişkiselliği ve etkileşimi bağlamında, bizzat şiirin kendi diline dayalı yeni bir Arap şiir tarihi yazımıyla açığa çıkabileceğini iddia eder. Kanaatimizce eseri farklı kılan husus tam burada ortaya çıkmaktadır. Zira çalışma Cahiliyeden modern döneme kadarki uzun sürecin poetikasını çıkarmayı hedeflemiş görünmektedir.

Bu minvalde birinci bölümde “Cahiliye Poetikası ve Sözellik” başlığı altında İslam-öncesi dönemin sözel kültürünün, ilerleyen süreçteki edebi tenkit anlayışını ve şiir teorisini nasıl şekillendirdiği üzerine değerlendirilmelerde bulunur. Ona göre zaman içinde gelişmiş kural ve kriterler, sadece şiir tekniği açısından değil aynı zamanda edebi zevk ve düşünce bakımından sözlü Cahiliye geleneğin tesiri altındadır. Bu itibarla Arap-İslam toplumunun poetik görüşü, özellikle ilk dönemlerde, İslam öncesi sözel kültür tarafından dikte edilmiştir.

Şiir, bu sözlü geleneğe şair ve kabilesi arasında karşılıklı davet diyalektği içinde gelişmiştir. Diğer bir ifadeyle şairin şiir tasarlaması ve içinde yaşadığı toplumun şairi hem yazmaya teşvik etmesi hem de yazdıklarını dinleme arzusu yerleşik bir örfür. Ayrıca İslam-öncesi şiir Arapların bilinen en erken şiiridir ve bu şiir sadece tekellüm bilinci değildir, aynı zamanda onların kendi varlıklarını idame ettirmeye yarayan ilk tarih bilincidir. Bu açıdan şiir hem ilk hafıza hem de ilk hayal etme kaynağıdır. Adonis, şiirle kurulan bu etkileşimin ve İslam-öncesi dönemde kabul görmüş şiir sanatının temelini, ben ve ötekini birbirine bağlayan canlı bir enerji olarak nitelediği kafiye sanatını yerleştirir. Çünkü kafiye Aramice, Süryanice, İbranice ve Grekçe gibi dönemin etkin kültürlerinde Arapçada olduğu kadar önemli görülmeşiini, İslam-öncesi Arap şiirini diğerlerinden ayıran ana unsur saymaktadır.

Ancak, İslam-öncesi sözlü şiir geleneğinin temel karakteristiği şeklinde tanımlanan kafiye ve diğer bazı şiir sanatlarının, ilerleyen dönemlerde gelişen yazılı şiir tekniği için kesin kritere dönüştürülmesi -daha açık ifadeyle Halil b. Ahmed'in sistematikleştirdiği haliyle şiirin, sözlü geleneğin kurallarını takip ettiği müddetçe hakiki şiir kabul edilmesi-nedeniyle günümüz Arap toplumunun şiirle kurduğu bağ, çeşitli krizlerle karşı karşıyadır. Bu kurallar şiirin ne'liği hakkındaki çizgileri belirginleştirerek baskı unsuruna dönüşmüştür. Böylece vezin, şiir ve şarkı söylemeyi düzenleyen bir araç olmak yerine bütün şiirsel söylemin zorunlu amili sayılmıştır. İki farklı fiziksel aktiviteyi kapsayan sözlü ve yazılı şiir aynı standartlara tabi tutulmuştur. Adonis, yorum ve kuramlaştırmanın mezkur soruna yol açtığını düşündüğü için kitapta meseleyi bu bağlamda tartışmıştır. Zira edebi ürünleri belirli kodlarla sınırlamanın, şiirsel dilin doğasını bozduğunu ve onun insan üretimi olmaktan kaynaklanan değişim/canlılık vasfını yok ettiğini düşünmektedir. Bu sebeple belirli kanunlar topluluğunun otoritesi sayesinde saf Arap kimliğinin bozulmadan devam edeceğini savunanları eleştirmektedir.

Kitabın ikinci bölümü "Şiir Sanatı ve Kur'anın Etkisi"ni tartışmaktadır. Yazara göre Kur'an Arap toplumu için yeni bir bilgi kaynağı olmasının yanında yeni bir yazma yoludur. Bilgi kaynağı ve ifade formu açı-

sından Kur'an metni Cahiliye sözel kültüründen yazılı kültüre geçişi simgelemektedir.

Bu bağlamda dil ve şiiri konu edinen çalışmalar, Kur'an araştırılmalarıyla birlikte üretilmeye başlanmıştır. Kur'an ve İslam-öncesi şiirler karşılaştırmaya tabi tutularak belagat/retorik açısından irdelenmiştir. Yazara göre İslam-öncesi şiire ve Kur'an'a dair bu araştırmalar yeni metin kritiğinin tesis edilmesine yol açmıştır. Esasında yeni bir estetik bilimi icat edilerek yeni edebi sanatların gelişme yolu açılmıştır. Ancak bu, olağan gelişim evresinden ziyade Kur'an'ın meydan okuması neticesinde vuku bulan karmaşık bir süreçtir. Zira Kur'an şiire karşı bir itiraz/tehdit olarak ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde tartışılan hususlarla ilgili en dikkat çekici nokta kuşkusuz Adonis'in Kur'an araştırmaları etkisi altında geliştirilen tenkit prensiplerini özetlemeye çalıştığı kısımdır. Buna göre şiir, önceden var olan her hangi bir referans gözetilmeksizin yazılmalıdır. Buradaki amaç sadece antik geleneği taklitten kaçınmak değil aynı zamanda edibin kendi ifade üslubunu bulması ve bu esnada kendi benliğini de keşfederek yazma gerekliliğidir. Bu tarz bir şiir yazma eylemi bireyselliğin ve inovasyonun tesis edilmesine olanak tanımaktadır. İkinci olarak, kültürel birikim her şiir ve kritik için kaçınılmaz bir ön koşuldur. Zira şiir okumak ve yazmak bilgi, tecrübe ve entelektüel disiplin gerektirmektedir. Üçüncü olarak bütün metinler antik yada modern olsun, kompoze edildiği tarih referans alınmaksızın incelenmeli ve kendi içkin sanatsal değerine göre incelenmelidir. Böylece metinler birbirinin alternatifi görülmeksizin değer kazanmış olacaktır. Son olarak yaratıcılık karakteri ve tecrübe kazanılmış olmalı, ayrıca değişmeyen antik metin kurallarına öncelik verilmelidir. Çünkü Adonis şiiri, sıradan olanın devam edegelen aşkınlığı olarak görmektedir.

"Arap Şiir Sanatı ve Düşünce" başlıklı üçüncü bölüme Adonis, üç değişkene dikkat çekerek başlar. İlk olarak, daha önce değinildiği üzere edebi eleştiri genellikle İslam-öncesi şiiri model aldığı için sonraki dönem şiiri de onun metoduna yakın oluşuna göre değer kazanmaktadır.

Ancak Adonis'e göre diğerlerinin gözden kaçırdığı nokta İslam-öncesi şiirin tek tip bir modeli baz almamasıdır. Dolayısıyla sorun, bu çoklu perspektif tek bir modele indirgenmeye çalışıldığında ortaya çıkmaktadır. İkincisi, teoloji ve dil (fıkıh, teoloji, gramer, retorik vb.) merkezli epistemolojik sistemin, şiir ile düşünce arasını açıkça ayırma çabasıdır. Üçüncüsü de, metodoloji ve bilgi anlayışı bakımından Grek düşüncesinden devşirilmiş felsefi delillendirmeye dayalı bilgi sistemi -ki bu yapı diğer ikisinden bütünüyle kopuşu temsil eder- yaklaşımıdır. Adonis, zikredilen sebepler yüzünden çoğu Arap teorisyenin gözünde şiirin gerçek dışı ve anlamsız olduğunu vurgular. Bu teorisyenler için şiir, bilginin araştırılmasıyla hiçbir ilgisi bulunmayan mimesis ya da tasvirdir.

Ancak Adonis, bu hususların ortaya çıkardığı açmazlarla alakalı, teoride eksik kalan kısımların yaratıcı bir metinden hareketle doldurulabileceğini iddia eder. Bu epistemolojik sistemleri ve onların teorilerini aşan örneklerin bazı şiir ve mistik metinlerde bulunduğunu söyler. Bu metinler, bizi şiir ve düşünce arasındaki organik bağı keşfetmeye götürebilir ve insan varlığını iki ayrı parçaya (düşünce ve his, akıl ve duygu) bölmeyen bir vizyon kazandırabilir. Adonis, bunun mümkün olduğu göstermek amacıyla Ebu Nüvvâs, el-Niffârî ve el-Ma'arrî'den alıntılar yapar. Bize göre de yukarıdaki iddia, yaygın kategorik/stilistik okuma biçimlerinin dikkatinden kaçan önemli bir soruna işaret etmesi bakımından kayda değerdir.

Dördüncü bölüm "Şiir Sanatı ve Modernite" konusunu incelemektedir. Adonis, modern Arap şiir sanatının, gerçek anlamda, yalnızca onun kendi sosyal, kültürel ve politik bağlamı içinde anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Buna örnek olarak klasik İslami dönemde güç sahiplerinin hilafetin kültürüne göre düşünmeyenleri dışlayarak ehlü'l-ihdas/modernistler şeklinde nitelendirildiklerini hatırlatır. Benzer şekilde, antik şiir prensiplerini ihlal eden modern dönem edebi ürünler de muhdes/ihdas/hadase kavramlarıyla tanımlanmaktadırlar, der. Sonuç itibarıyla şiirdeki modernite otoriteye, rejime ve antik standartların idealize edilmesine yönelik politik veya entelektüel saldırı olarak görülmektedir.

Bundan dolayı Arap hayatında edebiyat/şiiir, politika ve dinle bütünleşik görülen bir fenomendir.

Adonis modern dönem Arap toplumunda sanat ve şiiirin, beklenenin aksine gelenekçi/fundamentalist İslam-öncesi şiiir kültürüne yakın seyrettiğini düşünür. Bu anlamda Arap rönesans/nahda hareketinden sonra yazılan şiiirlerin çoğu (Barûdî, Şevkî ve çağdaşlarının eserleri) geçmişe dönüş çabasıdır. Adonis bu dönemdeki edebi birikimin (ki bunlar kendisinin modern olduğu iddia eden yazarlarca kaleme alınmıştır), Ebû Nüvvâs ve Ebû Temmâm'ın yazılarındaki yaratıcılık ve inovasyona sahip olmayan Batı şiiirinin taklidi ürünler olduğunu söyler. Bu yüzden en karmaşık haliyle modernite krizi, teorik ve pratik açıdan Arap yaşamında bir kopma yaratan nahda döneminde görülmüştür. Bunun neticesi olarak Arap düşüncesi, taklitten kaynaklanan avuntuya/self-delusion kapılarak, kendisini yaşadığı zamanın dışına itmiştir.

604
OMÜİFD

Yazar, nahda dönemi düşüncesinin, yenilikçi entelektüel bilinç tesis etmek ve teknik başarı elde etmek amacıyla kendi temellerini geçmişe ve Avrupa-Amerika kültürüne yasladığını vurgular. Bu konuda öz eleştiri yaparak kendisinin de Batı kültürü tarafından ele geçirildiğini belirtir. Ancak bazılarının bu aşamanın ötesine geçerek kendi mirasını yeni bir gözle okuyabilen, idrak edebilen dönüşüm bilincine eriştiğini ve kavramsal açıdan kendisini geliştirdiğini söyler. "Ben Arap şiiirindeki moderniteyi yaygın Arap kültürü yoluyla keşfetmedim, Baudelaire benim Ebu Nüvvâs anlayışımı... değiştirdi, Mallarme'nin çalışmaları Ebu Temmâm'ın şiiir dilini, gizemini ve modern boyutunu bana açıkladı.", der. Şu halde Arap şiiirindeki yenilik/modernite daha önce fark edilmeyen şeyleri fark etmektir. Bilgi nedir? Gerçek nedir? Şiiir nedir? Bunlar her zaman açık kalmaya devam edecek sorulardır ki asla tamamlanamazlar. Hakikat ise sürekli devam eden bir araştırmadır. Bundan dolayı gerçek anlamda modern bir yazar olmak isteyen, yanmaya devam eden antik ateşin içinden yükselen bir alev gibi parlaması gerekir, fakat aynı zamanda bütünüyle yeni.